

מי בכלל רוצה להיות סטודנט?

המרקם הייחודי של חיי הסטודנט הולך ומתפוגג כיום בתוך עולם הצריכה והעבודה. ובלעדיו, לא יהיה קיום גם לאוניברסיטאות

עפרי אילני, הארץ, מוסף סוף השבוע, 18.10.2017

באמצע העשור הקודם, כשלמדתי לתואר ראשון באוניברסיטת תל אביב, היתה עדיין מנזה באוניברסיטה. סטודנטים היו יושבים ואוכלים לאורך שולחנות ארוכים, כמו בחדר אוכל בקיבוץ או במפעל. היום הסטודנטים באוניברסיטה לא יודעים אפילו מה זה מנזה, וגם באוניברסיטאות האחרות המוסד על סף היעלמות. הקפטריות הופרטו ומופעלות על ידי רשתות — ארומה, קקאו, גרג. ב-2007 הוכרז ש"הקפטריה של מדעי הרוח באוניברסיטת תל אביב עברה מהפכה" והיא מנוהלת על ידי חברת עלית. בידיעה באחד האתרים צוין כי "הסטודנטים מדווחים שהשינוי הוא חיובי מכל בחינה. המזון כיום הוא ברמה גבוהה יותר, והמקום שופץ ונראה ממש כמו דאנס בר תל-אביבי טיפוסי". בינתיים הדאנס-בר עבר שיפוץ נוסף, בהתאמה לסגנונות העיצוב המשתנים בתל אביב. אבל מבחינת התסיסה האינטלקטואלית המורגשת בו, המוסד רחוק מימי השיא שלו.

השינויים בתרבות הצריכה של הסטודנטים הם סימפטום לשינוי עמוק ומהותי הרבה יותר שחל באוניברסיטאות בעשורים האחרונים: פרימת מרקם החיים המסורתי של הסטודנטים. גם ספריית האוניברסיטה מתפוגגת בהדרגה כמוסד בעל חשיבות. בעבר רוב הסטודנטים בילו בספרייה חלק ניכר מזמנם. היום הפכו באי הספרייה למועדון מצומצם של משוגעים לדבר. הפרצופים הניבטים באולמות ובין המדפים מוכרים ברובם ומשתמשי הספרייה מנידים זה לזה בראשם. הסטודנטים מורידים את המאמרים מאתרי הקורסים וקוראים אותם ברשת, אם בכלל. רבים מהם לא ידרכו בספרייה אפילו פעם אחת לכל אורך התואר. כתבי העת והספרים עוברים בהדרגה למצב מקוון — וכך גם הלימודים בכלל.

כאשר התעצבה האוניברסיטה המודרנית בגרמניה של תחילת המאה ה-19, הציבו הפילוסופים פיכטה ושליירמאכר את האוניברסיטה כמיקרוקוסמוס להתחדשות המתמדת של האנושות. האוניברסיטה נועדה להיות מעין רפובליקה עצמאית של סטודנטים ומרצים, שבתוכה מתקיימים שוויון ואחוה והיא מופרדת מהחברה התועלתנית שבחוץ. הם לא נותנים לעולם התועלתני לעצב אותם בדמותו, אלא שואפים לעצב אותו בדמותם. האידיאל הזה מעולם לא התממש. ועם זאת במדינות אחרות, "סטודנט" היה ונשאר שלב התפתחות במחזור החיים של הבורגנות: ילדות, נעורים, סטודנטיליות. האוניברסיטה מאריכה את שלב עיצוב האישיות, מספקת הגנה מהעולם החיצוני — היא מתפקדת כסוג של רחם, המעכב את

היציאה לשוק העבודה ולחיי המשפחה. לחלופין, היא דומה למנזר שהאחים והאחיות בו מתקדשים לחיי הלימוד.

בישראל לזהות הסטודנטים מילא היה תמיד מעמד חלש יחסית — בטח לעומת מעמדו של החייל, שזוכה לאינספור הנחות והטבות. אבל בשנים האחרונות הזהות הסטודנטית התאדתה כמעט לגמרי. אף שאגודות הסטודנטים מנסות לפעמים להציג את הסטודנטים כקולקטיב עם צרכים ודרישות משלו, תפקידן מתמצה בדרך כלל בארגון הופעות של ברי סחרוף ביום הסטודנט.

כיום הסטודנטים מתפוגגים לתוך סביבתם הצרכנית. אמנם באוניברסיטאות מסוימות התהליך קורה באטיות רבה יותר, אך באופן כללי אנשים כבר לא מזהים את עצמם בתור סטודנטים כהגדרת זהות עיקרית. הם "עושים תואר", ובפועל עסוקים במשהו אחר. הלימודים הם מוצר צריכה אחד מרבים, שאנשים רוכשים בתקווה לשפר את כשירותם כמתחרים בשוק העבודה. אנשים צעירים מתחילים להתכונן לחיים המקצועיים כבר בבית הספר, ומסתערים על שוק העבודה הכי מוקדם שאפשר — גם כדי לשרוד וגם כדי לעשות כסף.

אין טעם בנוסטלגיה לחיים הסטודנטים של העבר, שאותם ממילא לא ניתן לשחזר. רבות מהאוניברסיטאות המודרניות בעולם נבנו בשנות ה-50 וה-60, ובנייני הבטון החשוף שלהן נראים היום כמו מאובן של הוויה חברתית שכבר חלפה מהעולם. אנשים צעירים לא יחזרו לסגנון חיים מלפני ארבעים שנה. אבל יש לומר בכנות שבהיעדר מרקם חיים סטודנטים, אין גם ממש טעם לקיומו של המוסד הקרוי אוניברסיטה.

בשנים האחרונות מדווח על **ירידה כללית בהרשמה לאוניברסיטאות**. עם תחילתה של כל שנת לימודים מתברר שמספר הלומדים לתואר ראשון פחת בכחוז — לא רק בחוגים שנחשבים "לא שימושיים", אלא בכלל החוגים באוניברסיטאות. גם סטודנטים שכבר נרשמו ללימודים מאבדים עניין במהלך התואר, ונושרים. מתברר להם שאין הרבה טעם בפעילות הזאת, לימודים באוניברסיטה.

מבחן הגלידה

ואכן, אם נבחן את המבנה הרגיל של לימודים אקדמיים, נגלה שיש בו מרכיבים רבים שאין בהם היגיון. סטודנטים רבים תוהים, למשל, מדוע הם מחויבים בשכר לימוד כדי לבצע מטלות מסוימות, או מדוע הם מחויבים לשמוע הרצאות על נושאים שלא מעניינים אותם. מבחינת ההיגיון הצרכני הטהור, הם צודקים: כאשר הולכים לקנות גלידה, המוכר לרוב לא יגיד לך

שאתה מחויב להוסיף לגביע טעם מסוים רק כי הוא חלק מהמסגרת המחייבת לגלידה תקנית. ובתור מוצר בידורי, לקורסים באוניברסיטה יש ערך מוגבל.

אפילו צעירים המשתוקקים להתעמק בספרות או בפילוסופיה מגלים שהתואר האקדמי מלא בתכנים הנובעים מאילוצים כאלה ואחרים. כך צומחים בשנים האחרונות אינטלקטואלים של בתי קפה, המפצירים בחוג מעריציהם להתרחק מספסלי האוניברסיטה. לבסוף, גם בתור הכשרה מקצועית חלקים גדולים מהתואר הם כמעט חסרי ערך. לכאורה, העבודות והמבחנים מבטיחים את מה שנקרא "איכות התואר". אבל ממילא, מעט מאוד מעסיקים יטרחו לבדוק איזה ציון קיבלה העבודה בקורס מבוא לחשיבה ביקורתית. הסטודנטים יודעים את זה, ומצביעים ברגליים.

האוניברסיטה היא מוסד ותיק מאוד. היא נולדה בימי הביניים, זמן רב לפני שהיו בעולם מדינות לאום, דמוקרטיה, קפיטליזם ואינטרנט. לכן סביר שהיא תשרוד גם את השינויים החלים בחברה בתקופתנו. גם מנזרים, למשל, הם מוסדות ותיקים — ואף על פי כן הם מתרוקנים ברחבי העולם. צעירים אירופאים אינם מוצאים סיבה להתקדש לחיי הנזירות. באופן דומה, גם האוניברסיטאות לא ישרדו אם צעירים לא ימצאו לנכון להתקדש לחיי הסטודנט — להתמסר ל"אותה ידידות מקיפה של יוצרים המכוונת אל האינסוף, המתפשטת בדיעבד גם על האנושות", כפי שכתב ולטר בנימין לפני כמאה שנה. דברים אלה נשמעים היום רומנטיים ונאיביים להפליא, ובכל זאת אין ניסוח מוצלח יותר לייעודה של האוניברסיטה. אף על פי כן, גם היום לאוניברסיטה יש הצדקה רק אם היא מתפקדת בתור עולם העומד בפני עצמו, ולא בתור אמצעי להשגת מטרה אחרת.